

Meskó Attila

A határon túli magyar nyelvű tudományos könyvkiadás

A Magyar Tudományos Akadémia az elmúlt tizenöt évben az elsők közt ismerte fel a határon túli magyar tudományosság jelentőségét, s nyitotta meg intézményi, intézeti, szervezeti, alapítványi kereteit, lehetőségeit a szomszéd országokban élő magyar kutatók számára. A határainkon túl élő, magyar anyanyelvű kutatók a magyar tudományossághoz tartoznak, munkásságukkal az egyetemes magyar tudományt és kultúrát gazdagítják. Az akadémiai külső tagságtól a köztestületi tagságon át, a szenior és junior kutatói ösztöndíjakon, konferenciákon át egészen a közösen megtervezett és kivitelezett kutatási programokig minden szinten együttműködik a magyarországi és a határon túli magyar tudományosság színe-java. Az időközben kialakult, illetve megújult, megerősödött határon túli magyar kutatási intézményhálózattal szintén folyamatosan igyekeztünk kapcsolatokat építeni, lehetőség szerint segíteni működésüket, kutatásaikat, fejlesztési elképzeléseiket.

A határon túli magyar tudományos könyvkiadás kutatóintézeti, kutatói és kiadói háttere mára a négy nagy határon túli magyar közösségben: a romániai, szlovákiai, vajdasági, kárpátaljai magyar tudományosság körében jórészt stabilizálódott. Jelentős különbségek vannak ugyan a szervezettségben, a kutatási háttérben, az intézményesülés fokában, de az előrelépés, a fejlődés mindenütt imponáló.

Erdélyben, Szlovákiában és a Vajdaságban a kutatóintézetek, csoportok, műhe-

lyek kiadásra érett publikációi rendszeresen, jó minőségben jelennek meg. Az Erdélyi Múzeum Egyesület, a csíkszere-dai Regionális és Antropológiai Kutatóközpont, a Kriza János Társaság, a kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet többi társult tagja, a marosvásárhelyi, sepsiszentgyörgyi, székelyudvarhelyi, nagyváradi kutatócsoportok, intézmények, valamint a kiadóknál egyénileg jelentkező szerzők rendkívül változatos tematikájú tudományos kiadványokkal jelzik a kutatások magas színvonalát. A Mentor, a Pro Print, a KompPress, a Kriterion, a Scientia, a Pallas és a többi erdélyi magyar kiadó a forráshiány és minden terjesztési nehézség ellenére évről évre egyre több tudományos kiadványt jelentet meg.

Hasonló a helyzet Szlovákiában is, ahol a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet imponáló kiadványozási tevékenysége mellett a legjelesebb szlovákiai magyar kiadók éves kiadványi terveiben mind nagyobb arányban jelennek meg a tudományos igényű, a kutatások eredményeit közreadó kötetek. Ez a tendencia figyelhető meg a Kalligram, a Liliium Aurum, a Madách, de a többi kiadó tevékenységében is.

A vajdasági magyar nyelvű tudományos könyvkiadásban jelenleg az újvidéki egyetemi háttér jelenti az egyik bázist, a másikat pedig a három magyar tudományos társaság. Ezzel együtt úgy ítéljük meg, hogy még hiányzik az a biztos és önálló, intézményesült kutatóintézeti, kutatói és kiadói háttér,

amely a másik két kisebbségi magyar közösségéhez hasonló dinamikus fejlődést biztosítana. A magas színvonalú egyetemi nyelvészeti, irodalomelméleti, irodalomtörténeti, jogi, stb. kiadványok száma örvendetes módon szintén növekvő tendenciát mutat, de a nem egyetemi kiadványok fejlődése még ennél is dinamikusabb. Figyelni kell a két szféra közötti együttműködés javítására, a szerb akadémiai intézeteken belüli magyar tárgyú, és lehetőség szerint magyar nyelvű, illetve kétnyelvű kutatások megszervezésére, valamint az önálló kutató intézetek kialakítására. A három vajdasági magyar tudományos társaság, különösen a szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság és a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság alapvetően a tematikus konferenciák anyagait közreadó kiadványokkal próbálja pótolni a hiányokat, s alakítja ki a mainál jóval rendszeresebb és differenciáltabb tudományos könyvkiadási szerkezet alapjait.

A beregszászi és ungvári kétközpontú kárpátaljai magyar tudományos könyvkiadásban az évről évre egyre erősebb beregszászi főiskolai kutatói bázistól várhatjuk a társadalom- és természettudományi kutatók épülő tudományos kiadványok elkészítését. Az ungvári tartományi központban pedig a helyi magyar értelmiségi, egyetemi háttér megerősödésében bízhatunk.

A horvátországi és szlovéniai magyar tudományosság és könyvkiadás szempontjából biztató jelenségeket mutatnak az erre az alkalomra készült beszámolók. Akét legkisebb magyar határon túli közösség szempontjából különösen fontos lehet a magyarországi kapcsolatrendszer, a szomszédos magyarországi régiókkal, főiskolákkal, egyetemekkel kialakított kontaktusok, a helyi magyar egyetemi, kutatási, kulturális, közművelődési központok eddigiehez hasonló fegyverzett munkája. A lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézetet bátran tekinthetjük

a kisebbségi magyar kulturális-tudományos önszerveződés egyik példaképe, ahol a munkatársak többsége a tudományos kutatás mellett szükségképpen sokféle más kultúraszervező, közösségépítő tevékenységet folytat.

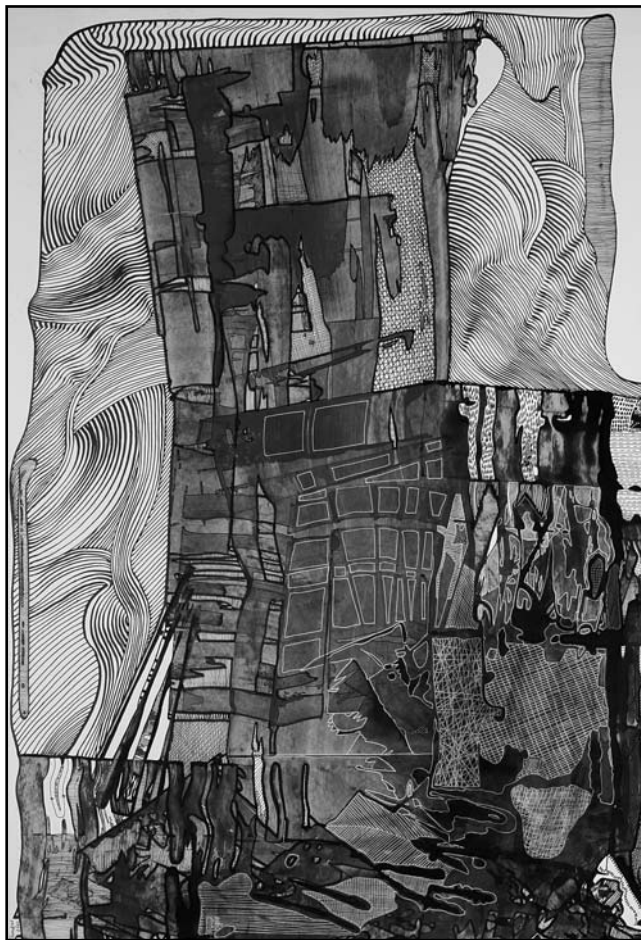
Évente átlagosan félszáz magyar nyelvű monográfia, legalább ugyanennyi tanulmánykötet, s még egyszer ennyi helytörténeti, tudományos, népszerűsítő munka lát napvilágot hét szomszédos országban, magyar kutatási témákban. Ez a teljesítmény kétségkívül igen jelentős, meghaladja a legnagyobb magyarországi tudományos kiadók kiadványszámát. S akkor még nem számoltuk az egyetemi, a gimnáziumi tankönyveket, a rengeteg alkalmi kiadványt, kutatási jelentést, a folyóirat-közleményeket, a nem magyar nyelven megjelent kiadványokat.

A magyarországihoz hasonlóan a határon túli magyar könyvkiadás is gyökeresen átalakult az elmúlt 15 évben. Ennek a mi szempontunkból egyik legörvendesebb következménye a tudományos, tudományos-népszerűsítő, ismeretterjesztő kiadványok arányának folyamatos emelkedése, ami egyszerre jelzi a határon túli magyar tudományosság erejét, produktivitását, szervezettségét és a tudományos kiadványok iránti növekvő érdeklődést. Ugyanakkor látnunk kell a határon túli magyar tudományos könyvkiadás rengeteg gondját, nehézségét, esetlegességét, s ebben a magyarországi intézményi, támogatási rendszer felelősségét is. Egyet tudunk érteni azzal, amit Bíró A. Zoltán, a kiváló csíkszeredai kutató kollégánk fogalmazott meg rendkívül kritikusán egyik tanulmányában az erdélyi magyar tudományos könyvkiadással kapcsolatban: „A jelenlegi diffúz és véletlenszerűségek alapján működő rendszer sokféle terméket hoz létre, nagyon változó és ki nem számítható színvonalon.”

Ez a talán túlzottan is kritikus megállapítás arra figyelmeztet bennünket, hogy a következő években az első másfél évtized lelkesedésre, alapítói buzgalomra épülő, rendkívül hasznos ténykedése után eljött az ideje a módszeres, szigorú szakmai mércével mért kutatásnak, a határon túli magyar közösségek esetében is. A határon túli magyar intézményeknek az egész magyar, az egész kelet-közép-európai, sőt az egész európai tudományosságban kell megállniuk a helyüket. Ebben az ed-

digieknél végiggondoltabb, következetesebb magyar tudománypolitikai programokra, szigorúbb ellenőrzésre, a minőség megőrzésére, nyitottabb kommunikációra lesz szükségünk. A Magyar Tudományos Akadémia lehetőségeihez képest a jövőben is támogatni kíván minden határon túli magyar kutatási kezdeményezést; támogatjuk az intézményesülési folyamatot, a kutatási és egyetemi szférák minél szorosabb együttműködését.

Bolvári-Takács Gábor

Mecenatúra és muzsika

Száz éves a Magyar Telekom Szimfonikus Zenekar

1907-ben az Osztrák-Magyar Monarchia a boldog békeidők utolsó éveit éli. Európában a nagyhatalmak már a háborúra készülnek. A hágai konferencia meghatározza a hadviselés általános szabályait, az angol-orosz szerződéssel bezárul a hármass antant. 1907-ben azonban a művészet fejlődése még töretlen. Párizsban ekkor nyílik az első kubista kiállítás, Ravel megírja a Spanyol rapszódia, megjelenik Rilke: Új versek, valamint Bergson Teremtő fejlődés című műve. A magyar zenei élet sem szűkölködik jelentős eseményekben. 1907-ben kap tanári kinevezést a Zeneakadémián Bartók Béla és Kodály Zoltán. Ebben az évben születik a 20. századi magyar zeneművészet három, nemzetközileg is kimagasló alakja: Ferencsik János karmester, Ránki György és Rózsa Miklós zeneszerzők.

A hazai politikai helyzet mindazonáltal ingatag, 1906-ban új koalíciós kormány lép hivatalba, amelynek kereskedelemügyi minisztere az egykori kormányzó-elnök, Kossuth Lajos fia: Kossuth Ferenc. Az új miniszter – aki ifjúkorában maga is foglalkozott zeneszerzéssel, és érdeklődött a művészetek más ágai iránt – 1907. július 5-én engedélyezi a Postás Zenekar létrehozását. Az együttes ekkor negyven főből áll, ötletét a Postánál dolgozó altisztek és más munkatársak már régóta kezdeményezték. Ekkor, 1907-ben alakul meg hazánk egyik legrégebbi zenekara.

A szervezőmunka után, 1908 tavaszán kerül sor az első hangversenyre. A zenekar

vezető karmesterének Kraul Antalt kérték fel. Az ő munkája nyomán vált népszerűvé a Postás Zenekar, sok budapesti koncertet adtak, amelyek között nemzetközi rendezvényeken való fellépés ugyanúgy szerepelt, mint a legnevesebb budapesti szórakozóhelyek közönségének adott hangversenyek. A főváros publikuma hamar szívébe zárta a társulatot, amelynek működését az első világháború éveit kényeszerű szünettel terhelték.

1920 tavaszán indult újra a hangversenyélet. A húszas évek jelentették a zenekar első nagy megújulását. Ebben nemcsak a művészi produkciók játszottak szerepet, hanem számos jótékonyági hangverseny is, amelyeket postás családok gondjainak megsegítésére szerveztek. Amikor a Magyar Rádió a húszas évek közepén megkezdte műsorának közvetítését, az éter hullámain is felcsendültek a Postás Zenekar dallamai. Ebben az időben rögzítés még nem létezett, tehát a fellépéseket egyenes adásban sugározták.

A következő fordulópontot az 1931-es esztendő jelentette. Kraul Antal nyugalomba vonult, helyén a karnagyi tisztelet a Magyar Királyi Operaház fiatal karmesterével, Rubányi Vilmosmal töltötték be. Ez évtől egyébként a zenekar fenntartását az Országos Posta Zene- és Kultúregyesület vette át, és a zenekar neve is megváltozott: Országos Postás Zenekar néven adta tovább koncertjeit. Ebben az időben állandó szerződéses fellépések teljesítésére

is vállalkoztak, emellett tovább folytatták a már bevált, nagyszerű közönségcsalogató műsorokat és a rádióközvetítéseket. A negyvenöt fős zenekar éléről azonban Rubányi Vilmost más művészi kihívások budapesti és vidéki színházakhoz csábították; így pályázat útján Eördögh János lett a zenekar vezető karmestere, mégpedig két időszakban is, hiszen 1937–48, majd 1956–58 között állt az együttes élén. Az ő nevéhez köthető a zenekar első jelentős, szavazáson alapuló közönségsikere, hiszen 1940-ben a „Rádióélet” című lap pályázatot hirdetett negyvenhat hangverseny közvetítése alapján, és több mint százezer szavazat beérkezésével a Postás Zenekar nyerte el az Ezüsthagedű-díjat. Sajnos a második világháború megtörte a lendületet, így 1945 után ismét újra kellett kezdeni a zenekar felépítését.

1948-tól nyolcvan fővel szervezték újjá a Postás Zenekart, a vezető karnagy Gergely Pál lett. Sajnos néhány év múlva – az ötvenes évek sematikus, központosító és polgári értékeket tagadó kultúrpolitikája következtében – a zenekar átmenetileg szüneteltetni kényszerült működését, de néhány év múltán ismét koncertezhetett. A zenekari tagok összetartása meghozta gyümölcsét, és 1956-tól a már említett Eördögh János két éven át segíthette a zenekar munkáját.

Komoly fordulópontot hozott az 56-os forradalom után – a konszolidáció kultúrpolitikai szempontból is zavaros körülményei között – az 1958-as év. Ekkor az Operaház fiatal karmestere, Vasady Balogh Lajos vette át a Postás Szimfonikus Zenekar irányítását. Az ő működése a következő évtizedek során valóban meghatározó volt, hiszen 1983-ig irányította a társulatot. A belföldi szereplések száma jelentős mértékben megnőtt, bérletes előadások szerepeltek a repertoáron, amelyeket a közönség már elővételben megvásárolt.

Az Országos Filharmónia közreműködésével ekkortól számolhatunk külföldi fellépésekkel, és az ifjúsági koncertek kialakítása, azaz a közönség utánpótlásának nevelése is ekkor kapott először hangsúlyt a zenekar művészetpolitikájában. Vasady Balogh Lajos nyugalomba vonulása után a zenekar igazi nemzetközi tekintélyt nyert meg vezetőjéül, hiszen Lukács Ervin karmester vette át a zeneigazgatói posztot. Az ő igazgatása alatt a zenekar repertoárja a klasszikus és romantikus zeneirodalom terén jelentősen kibővült, és immár a 20. századi magyar zene autentikus megszólalására is vállalkozhattak. Az ekkor Magyar Posta Szimfonikus Zenekara néven működő együttes létszáma stabilizálódott, koncertjeinek száma pedig évi száz fölé emelkedett. Egyre több neves szolista és vendégkarmester vállalt fellépést a Postás Szimfonikusokkal.

Négy év után, azaz 1987-ben, ismét egy jeles karmester, a Magyar Televízió Nemzetközi Karmesterversenyén díjat nyert Medveczky Ádám vette át a zenekar irányítását. Tíz éven át dolgozott az együttesel, amely időszak a magyar komolyzene életében is jelentős periódusnak tekinthető. A zenekar a nyolcvanas évek végétől a kilencvenes évek közepéig terjedő években – átvészelve a politikai rendszerváltozás viharait – stabil része maradt a hazai szimfonikus zenekarok közösségének. Medveczky Ádám nevéhez kötődtek az első cd felvételek. Ugyancsak ez a periódus hozott alapvető változást a zenekar működésének és finanszírozásának sorsában is. 1990-ben a Magyar Posta három vállalatra bomlott (Magyar Posta Vállalat, Magyar Műsorszóró Vállalat, Magyar Távközlési Vállalat), és e három cég – legalábbis átmenetileg – közösen vállalta a Magyar Szimfonikus Zenekar néven működő együttes további fenntartását. E célból jött létre a Távközlési Zenei

Alapítvány. Az új szerv kezelte az alapítók által biztosított támogatást, és gondoskodott annak rendeltetésszerű felhasználásáról. A közös működtetés időszaka azonban csupán két évig tartott, 1992-ben ugyanis mind a Posta, mind az akkor már Antenna Hungária néven működő cég viszszalépett vállalásától, a Matáv pedig – a hazai kultúrafinanszírozás szempontjából példaértékű döntéssel – egymaga vállalta tovább a zenekar, illetve az azt működtető alapítvány támogatását. Ekkor változott a zenekar neve Matáv Szimfonikus Zenekarra. A cég nem csupán a költségvetés folyósításával gondoskodott a zavartalan működésről, hanem meghatározó és a zenekar életét döntően befolyásoló lépésként a IX. kerületi Páva utcában felépítette a Matáv Zeneházat, amely 1995. májusi átadása óta – jelenleg Telekom Zeneház néven – komplex, többfunkciós kulturális intézmény. Székhelye az alapítványnak és a zenekarnak, állandó próbahelyiség a koncertre készülő művészek számára, továbbá alkalmas arra, hogy befogadó kulturális intézményként más hangversenyeknek és rendezvényeknek is teret adjon. A Matáv fenntartói támogatása a kilencvenes évek közepétől ugrásszerűen megemelkedett, amelynek következtében a zenekar pénzügyi gondoktól mentesen olyan helyzetbe került, hogy méltán és reálisan tűzhette ki maga elé az ország első három szimfonikus zenekara közé való kerülést. Ennek részeként 1997-ben – a zenekar megkeresése és a Matáv felkérése alapján – Ligeti András hegedűművész, karmester nyerte el a zeneigazgatói posztot, és tíz éve ő áll a ma Magyar Telekom Szimfonikus Zenekar néven működő társulat élén. Ligeti András kinevezése nem pusztán formális aktus volt, hiszen nemzetközi szólista és karmester tapasztalata, az Operaházban, majd a Rádiózenekar élén töltött vezető beosztásai, a nem-

zetközileg ismert Bartók-interpretációi, valamint a 20. századi zeneművészet átfogó ismerete olyan szakmai háttérrel biztosított, amelyre építve a zenekar a korábitól eltérő műsorpolitikát és zenei célrendszert alakíthatott ki. Ligeti András új művészi koncepciójának következetes megvalósulása révén ugyanis a társulat valóban Magyarország vezető nagyzenekari közé emelkedett. A zeneigazgató úr friss, tehetséges muzsikusokkal tölthette fel a zenekart, amely önmagában is hozzájárult a minőség emeléséhez. A változatos repertoárt korábban soha nem játszott művekkel, elsősorban a 20. századi zeneirodalom klasszikussá vált, nagy apparátust igénylő darabjaival egészítette ki. Így a zenekar repertoárját kortárs zeneművek, oratóriumok és sajátos, ötletes koncepcióval kialakított ifjúsági koncertsorozatok tették színessé. Mindezt minőségi előadás, kiváló vendégművészek, sikeres lemezfelvételek és közönségbarát programok kísérték. A zenekar azóta is évente több bérletsorozattal jelen van Budapest legnagyobb koncerttermeiben, előadásait folyamatosan rögzíti és sugározza a Bartók Rádió. Az elmúlt tíz év a nemzetközi kapcsolatok terén is változásokat hozott, hiszen több hosszabb-rövidebb európai turné után 2007-ben háromhetes Egyesült Államok-beli fellépés-sorozatára utazott a Magyar Telekom Szimfonikus Zenekar. A 2007-es év a zenekar centenáriumi éve. A száz évvel ezelőtti alapításra emlékezve a művészek hisznek benne, hogy a közönség az évfordulót éppolyan elfogódottsággal ünnepli majd, mint amilyen alázattal a muzsikusok készülnek a hazai zenekultúrában betöltött szerepük további erősítésére, a koncertlátogatók élményeinek gazdagítására.

Hörcsik Richárd

Hazatért sárospataki könyvek

Szemponatok a kulturális kooperáció európai kiterjesztéséhez

„Habent sua fata libelli” – mondták a régi rómaiak. Nem is gondoljuk, hogy ma, 2006-ban mennyire aktuális ez az ókori bölcsesség. Az apropót a Sárospataki Református Kollégiumból a második világháború során „elszármazott”, majd oda 2006-ban visszakérült ún. „hadifogoly” könyvek adják. Ma már e könyvek hányatott sorsa jól ismert mindenki előtt. Történetük szimbolizálja az európai népek, különösen az orosz és magyar nép tragikus sorsát. Menekítés, pusztulás, zsákmányolás, kitelepítés, hadifogság, elmúlás, amit – a sors különös rendelése folytán – az említett könyvek is átéltek. Ezért könnyen érthető, ha akár Oroszországban, akár Magyarországon szóba kerülnek a pataki könyvek – nehéz megindultság, indulatok nélkül beszélni róluk. „Érzékeny téma” – szoktuk mondani. Mi sem jelzi ezt jobban, mint az orosz Dumában lezajlott ún. restitúciós törvény vitájának hevessége. Vagy a magyar sajtóban napvilágot látott, a „hadizsákmány” témájának szentelt cikkek sokasága. A könyvek visszaadásának folyamata azonban magában hordozza nemcsak az orosz-magyar restitúciós kérdést, hanem tágabb kontextusban az egész európai-orosz „restitúciós kérdések” lassú megoldásának szükségességét. Miközben persze nem árt hangsúlyozni a kellő óvatosságot, hiszen a visszaszolgáltatás precedense valamennyi, a második világháborúban győztes hatalmat komoly nehézségek és dilemmák elé állítja.

Így a sárospataki könyvek sajátos jelképé válnak nemcsak a két ország kapcsolatában, hanem Oroszország és az Európai Unió vonatkozásában is. E könyvek először is „jogi precedenst” teremtettek. Hiszen Magyarország az első, amely nem pusztán a jószándék alapján kapta vissza a jogos tulajdonát. Többek között a pataki könyvek kellettek ahhoz, hogy az Orosz Parlamentben elinduljon az ún. „restitúciós törvény” tárgyalása. S ennek a jogszabálynak a megszületésével vált lehetővé nemcsak a pataki, de minden hasonló eset megközelítése. Mert eddig csak „egyéni méltányosságból” juttattak vissza tárgyakat az egykori tulajdonosoknak. De a jogi precedens mellett van további olvasata is az ügynek. A sárospataki könyvek egyfajta mintát adtak az említett kulturális értékek feltárásához és pontos beazonosításához! Ez korábban ismeretlen volt. A Nyílt Társadalom segítségével ment végbe az a lassú forradalom az elszármazott kulturális értékek kezelésének ügyében, amely bizony még sokáig el fog tartani. Nem másról, mint egy jellemző szemlélet megváltozásáról van itt szó.

A pataki könyvek ügye más vonatkozásban is változást eredményezett: a kultúrdiplomáciai együttműködés területén. Mindez persze egy újabb relációban, amit ma már Oroszország és az Európai Unió kapcsolata jelent. A sárospataki könyveknek ez az „úttörő” szerepe sajátos

módon, akarva-akaratlanul is, jól tükröződött abban a „menetrendben”, amit a könyvek visszaszállítása, azok fogadása és átadásának ünnepélyes ceremóniája jelentett. Szokatlan módon, a fegyverek szállítására használt ládákban kerültek haza a könyvek. Még a diplomáciában is szokatlan módon, a budapesti ferihegyi repülőtéren katonai tiszteletadással fogadták azokat. S végül az átadás-átvétel hivatalos ünnepe is rendhagyó módon, a legmagasabb állami és egyházi, társadalmi vezetők részvételével történt. Mindez emlékeztetett arra a ceremóniára, amikor 1978. január 6-án Cyrus Vance, akkori amerikai külügyminiszter a Parlament kupolacsarnokában adta át a magyar népnek a szintén hadifogságot szenvedett magyar Szent Koronát. Hiszen 2006. március 1-jén a Magyar Nemzeti Múzeumban a visszaadott könyvek kiállítását a két elnök, Vlagyimir Putyin és Sólyom László nyitotta meg. Mindezek számunkra is megerősítik azt a tényt, hogy a sárospataki könyveknek szimbolikus jelentése és jelentősége van. Ezért érdemes erre figyelnie a két ország szakmai (könyvtáros, történész, muzeológus), sőt politikai vezetőinek; mi több, az európai kultúrdiplomáciának is.

A Nemzeti Múzeumban közel három hónap alatt 60 ezer látogató tekintette meg a könyveket. Sárospatakon pedig 2006. július 16 óta, amikor visszakerültek eredeti helyükre, alig három hónap alatt több mint tízezeren voltak kíváncsiak rájuk. Sokan csak azért jöttek el Sárospatakra – közöttük George Pataki, New York állam magyar származású kormányzója –, hogy lássák azokat. S ha egy pillantást vetünk a látogatók könyvébe, láthatjuk, hogy a magyar polgárok nagyra értékelik azt a tényt, hogy ezeket a számukra oly fontos kultúrtörténeti emlékeket Oroszország „visszaszármaztatta.” Nincs rosszindulatú vagy számonkérő bejegyzés, illetve kommentár.

A sárospataki könyvek tehát nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy oldódott a történelmi szorongás, amely ehhez a bonyolult, századokon átnyúló folyamathoz kapcsolódott, és megteremtődtek az emberi feltételek, hogy a közös munkát lelkiismereti terhek nélkül folytassuk. A kutatás folytatása ugyanis Nyizsnyij Novgorodban elengedhetetlen. A sárospataki könyvek esetében is még számos elvégzendő tudományos feladat van. A korábbi beazonosításnak köszönhetően tudjuk például azt, hogy Nyizsnyij Novgorodban van még ún. 10 kötet töredéke. Közülük a magyar művelődés és kultúrtörténet szempontjából is a legizgalmasabb a magyar bibliafordításnak egy töredéke! Ez eredetileg 10 fólió méretű lap volt, de 1904-ben csak ötöt találtak belőle. A töredéket újra kellene vizsgálni a betűkészlet adatbankkal, amely azóta létezik. Egyesek 1607-re, mások 1609-re datálják, de könnyen lehet, hogy a Vizsolyi Bibliát akarták újra kiadni. De az is lehet, hogy egy teljesen új lutheránus fordítás darabja lehet. Ennek a számunkra fontos kultúrtörténeti problémának a megoldásához bizony Nyizsnyij Novgorodon át vezet az út.

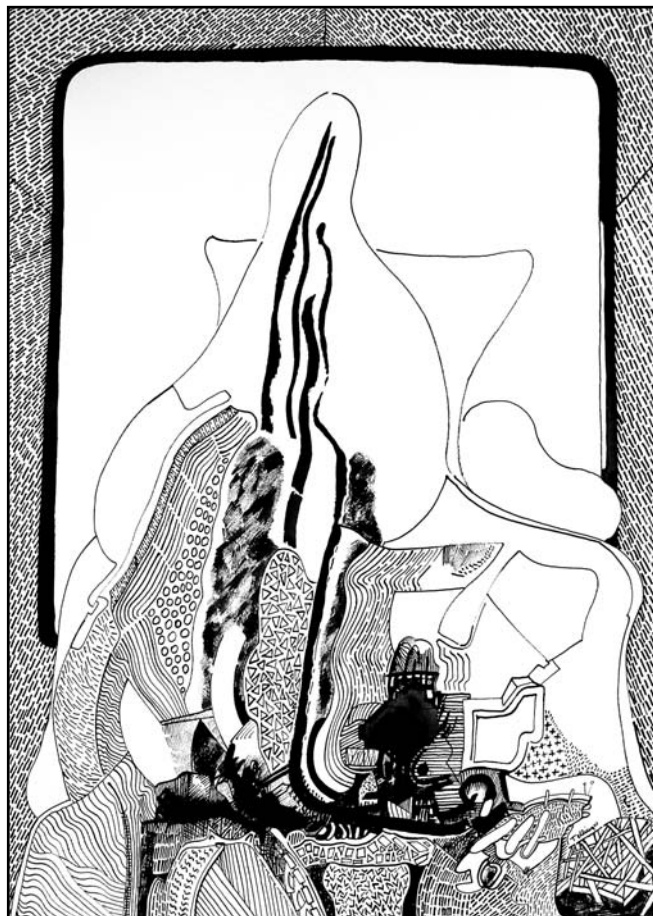
Nemcsak a sárospataki könyvek, hanem maga a hely, Sárospatak is az együttműködést kívánja erősíteni! A város hármass, „ökumenikus” arca is ezt sugallja. Sárospatak kálvinista öröksége a kollégiummal és az oda visszakerült könyvekkel erről a kooperációról beszél. A kollégium a további együttműködés helye lehet majd. De Sárospataknak van egy másik arca, amelyet Szent Erzsébet jelképez leginkább. Akinek 800. születési évfordulóját 2007-ben ünnepli az egész nyugati kereszténység! Szent Erzsébet Európa olyan történelmi személyisége, aki összeköt bennünket Béccsel, Kassával, Erfurttal, Lisszabonnal, és még sorolhatnám Európa azon városait, ahol nagyra értékelik, és ma is hordozzák

Szent Erzsébet örökségét. De most ünnepejük 960. évfordulóját annak, hogy I. András magyar királyt megkoronázták, és ifjú feleségével, Anasztázia hercegnővel, aki Bölcs Jarosláv leánya volt, letelepedett Sárospatakra. Mi hűen ápoljuk a kijevi hercegnőnek, Anasztáziának az emlékét is.

Sárospatak az a hely, amely évszázadokon át összekötő híd volt kelet és nyugat között. A 21. században a város ismét betöltheti ezt a történelmi szerepét. Ebben a sárospataki könyvek csak úgy, mint Anasztázia emlékének ápolása, lehetőséget kínál a kapcsolatok megerősítésére Oroszország és Magyarország között.

(„A kulturális és történelmi örökség megőrzése: az orosz és az európai együttműködés jelenlegi kérdései” című, 2006. november 14-15-én Moszkvában rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett szövege.)

Füredi János

Apollón védelmében

Ez a történet Aquileiában kezdődött 1984-ben vagy talán még korábban. Azon az őszőn megtisztelő meghívást kaptam a Közép-európai Kulturális Intézettől, amely az olasz-jugoszláv határon fekvő Goriciában működik, s ott rendezik meg évente konferenciáit. Ez alkalommal a közép-európai kultúra és a pszichoanalízis összefüggéseit vitatta meg a művészettörténészekből, pszichológusokból, irodalmárokból, pszichiáterekből és más szakértőkből álló tudós társaság. A konferencia egyik szünetében Paneth Gáborral kirándultunk a közelben fekvő Aquileiába. Hihetetlen élményben volt részem. A 14. századi bazilika alatt még két rétegben fekszenek a múlt emlékei. A pazar kora keresztény korabeli mozaikokban magam is nagy élvezettel gyönyörködtem, de a csoda akkor kezdődött, amikor Gábor elkezdte fordítani a spirálok és keresztetek rejtélyes üzenetét. Amikor az addig érthetetlen hieroglifek értelmet kaptak, és rájöttem, hogy mindazok az általam is számtalan alkalommal látott jelek az azt olvasni tudók számára mi mindent közvetítenek. Úgy éreztem magam, mint aki egy beszélgetésnél eddig is jelen volt, de képtelen volt fölfogni, hogy mi zajlik körülötte, milyen üzenetváltás részese lehetett volna eddig is, ha értette volna ezt a nyelvet.

Az élmény egy régen izgató kérdést elevenített fel: vajon mi pszichiáterek, pszichoterapeuták értjük-e mindig betegeink üzenetét? Nem fordítjuk-e át monda-

nivalójukat saját kultúránk tolvajnyelvére ahelyett, hogy mi helyezkednénk a páciens világába? Empátiakészségünk nem szűkül-e csupán a pszichológiai beleérzésre és nem hanyagoljuk-e el a kulturális környezetet? Egyáltalában foglalkozunk-e a kultúrával, amely befolyásolja betegeink gondolkodását és a kultúrával, amelyre egyre nagyobb hatást gyakorol a mi szakmánk is?

A kultúrát sokan hajlamosak voltak leszűkíteni csak az anyagi vagy csak a szellemi értékek összességére. Mechanikus, dogmatikus megfogalmazásai széles körben terjedtek hazánkban: *„A kultúra tartalmát és összefüggéseit a történelmi materializmus világította meg helyesen, rámutatva egyebek közt arra, hogy az osztály nélküli társadalom kultúrája egységes kultúra lesz, amely magába olvasztja a történelmi korok kulturális örökségéből mindazt, ami a haladást szolgálja”* – írta 1962-ben az *Új magyar lexikon*. Ezzel szemben a tudományos kutatók sokkal komplexebb megközelítésre törekedtek. Érdeemes kiragadni Leslie A. White meghatározását: *„A kultúra azon jelenségeknek és tevékenységeknek (viselkedésmintáknak), tárgyaknak (eszközöknek, eszközök segítségével készített dolgoknak), eszméknek (hitnek, tudásnak) és érzelemnek (attitűdöknek, értékeknek) a szervezete, melyek a szimbólumok használatával függnek össze”* (White: *Culturological and Psychological Interpretations of*

Human Behavior, American Sociological Review, 1947). E meghatározásban ismerősen csengő szavakkal találkozunk a lélekgyógyász, olyanokkal mint viselkedés, eszmék, érzelmek, amely fogalmakat a mi tudományunk is sajátjának vall. Hiszen ez az a matéria, amellyel a pácienseink lelki világának megismerése során dolgoznunk kell, amelyet minél nagyobb részletességgel meg kell ismernünk, különösen akkor, amikor a kóros tartalmakat felismerve azokon változtatni szeretnénk. Ha pedig ilyen nagyra törő céljai vannak a pszichoterápiának, akkor elengedhetetlen, hogy ismerje a kultúrát, amely Jurij M. Lotman megfogalmazása szerint „*minden esetben jelrendszer, társadalmilag tanult (és nem örökölt) információk összessége*” (Lotman: *Szöveg-modell-típus*, Budapest, 1973). Ezeket a jelrendszereket kell megfejtenünk, de ehhez nélkülözhetetlen, hogy ismerjük az egyént, a csoport, a közösség anyagi, szociális és szellemi kultúrájának bonyolult összefüggéseit.

Már a görög mitológiában sem kizárólag a művészetek istennői a múzsák, hanem egyúttal a költészet és a tudományé is. És hogy milyen közel állnak hozzánk, jelzi, hogy anyjuk Mnémoszüné, az Emlékezet istenasszonya volt. A múzsák a klasszikus mitológiában az Olümposzon laknak, szinte elválaszthatatlanok a rendtől és a harmóniától, s közben ők kötik össze a múltat és a jelent. Milyen közel állnak a pszichoterapeutához, aki úgy igyekszik megérteni a jelent, hogy a múltat kutatja. A hellenisztikus korban a múzsák feladatai fokozatosan megoszlottak, jelképes alakokká váltak s egyre gyakrabban jelentek meg Apollón, a művészetek istenének vezetésével. Apollón ugyanakkor az egyik legbonyolultabb istenség. Költő, látnok, a jósdák védőszentje egy személyben, de ugyanakkor orvos is, aki gyógyít, megvéd a bajtól és a betegségtől.

Felmerül a kétely, hogy vajon napjaink gyógyítója Apollón valódi papja-e? Nem szűkül-e tevékenysége a természettudományos ismeretekre, nem elégszik-e meg szomatikus tudása gazdagságával, és van-e kedve, ideje kitekinteni a psziché, a lélek rejtelsei felé? És a lélek gyógyítója meri-e vállalni tevékenységének szélesebb alapokra helyezését, a kulturális háttér megértésének kísérletét?

Magára a kultúra és az orvostudomány összefüggéseire Horányi Béla ideggyógyászati előadása kapcsán figyeltem fel, még orvostanhallgató koromban. Ő azon régi típusú professzorok közé tartozott, akik nem elégedtek meg a tárgy száraz előadásával, hanem törődtek azzal is, hogy hallgatóik művelt, a világ dolgai iránt érdeklődő emberré váljanak. Később meglepődve láttam, hogy jobban tudok pszichiátriát tanulni Shakespeare-től és a klasszikus görög-latin drámákból, mint egyes szakkönyvekből. De fordítva is igaz a tétel, hiszen O'Neil, Tennessee Williams, Sartre és mások drámái alig érthetők a klasszikus pszichoanalízis egyes alaptételeinek ismerete nélkül.

Az a felismerés közvetlenül ott, Aquileiában vezetett arra a gondolatra, hogy a rejtélyes üzenetek, az egész bonyolult kérdéskör megértésének elősegítésében közre kellene működnöm. Saját szakterületem, a pszichoterápia művelőinek segítségét kellene nyújtani abban, hogy elméleti tudásukat az összkultúra kincseivel gazdagítsák, és mindennapi gyakorlatukban azt hasznosítani tudják. Az elképzelést tett követtem, s az akkori nevén Orvostovábbképző Egyetem keretei között az elmúlt években három tanfolyamot is szerveztünk „pszichoterápia és kultúra” címmel. Lényegében ezen előadások egy részének átiratából született e könyv. A szerkesztőknek bizonyos terjedelmi korlátokat figyelembe kellett venniük, míg néhány kiváló előadó

sajnos nem vállalta az átírás fáradalmait. Így hiányzik a kötetből számtalan téma, mint a szociológia néhány aspektusa, a zene- és filmművészet, de leginkább az irodalmi összefüggések érdemeltek volna részletesebb tárgyalást. (Gondolunk itt elsősorban a Nyugat nemzedéke – Ignóus, Kosztolányi, Karinthy stb. – és a pszichoanalízis Budapesti Iskolájának kapcsolataira.) Úgy gondoltuk azonban, hogy ez a kérdéskör jóval szélesebb körben ismert, mint az egyéb összefüggések, így most itt ez a probléma elhanyagolhatóbbnak tűnhet. Így viszont az olvasó a kérdéskör eddig kevésbé tárgyalt összefüggéseivel ismerkedhet meg. A bevezető tanulmány után a pszichoterápia gyakorlatának ismert lélektani megalapozása helyett itt most az élettani, szociológiai és antropológiai kérdések kerülnek tárgyalásra.

Különösen újszerű Molnár Péter fejezete, amely a természettudományos oldalra ad kitekintést, nyelvezetében, tudományos alaposágában és rendszerezettségében a többi dolgozattól egy kissé eltérő módon. Külön értéke lehet a kötetnek, hogy a magyar irodalmi élet egyik doyenje, Hegedűs Géza is aktív szerepet vállalt, nemcsak érdekfeszítő előadásával, de annak izgalmas írott változatával is. A hit és a vallások témaköre hosszan volt tabutéma, míg itt most az egyik leggazdagabb fejezet lehet. A szerkesztő még sok figyelemfelhívó részlettel szolgálhatna az olvasónak, de úgy véli, hogy az egyes tanulmányok címei magukért beszélnek. A kötet részleteiben külön-külön és egészében olvasva is, remélem, kalandos utazásra csábítja mindazokat, akik kezükbe veszik.

(Múzsák a díványon. Pszichoterápia és kultúra, szerkesztette: Füredi János és Buda Béla, Medicina Könyvkiadó, 2006. Az immár második kiadásban megjelent kötetet a szerkesztői előszó közlésével ajánljuk olvasóink figyelmébe.)

Kováts Dániel

Epilógus egy önéletrajzhoz

Életének 90. esztendejében 2003. június 13-án Miskolcon hunyt el Kődöböcz József, Sárospatak díszpolgára, a hazai nevelőképzés módszertanának és a művelődéstörténetnek nagyhatású tudósa. Halálával egy olyan munkás élet zárult le, amely a legutolsó napokig használni, hatni kívánt és tudott, s amelynek kiszugárzása a továbbiakban is ösztönözni fog. A beregi parasztság küldötte volt a sárospataki kollégiumban, s hármaskötelezettségéhez – a faluhoz, a pataki kálvinista szellemiséghez és a nevelői hivatáshoz – mindvégig hű maradt. Úgy maradt hűséges, hogy a maga alkotó energiáival felmutatta és gyarapította a kapott értékeket.

A falu az ő számára egy századok során kikristályosodott életközösség volt, amelynek hagyományaiban a humánus és a nemzeti karakter egyaránt öröklődött. Nemcsak a származás vonzotta e világhoz, hanem a két világháború közötti időszaknak az a szellemi áramlata is, amely a hazai társadalom szerkezetét és kultúráját a népi erőforrásokból kívánta megújítani. Mint faluszeminarista és mint a szegedi egyetem hallgatója Újszászy Kálmán neveltje volt; úgy készült értelmiségi feladataira, hogy sohase feledkezzen meg azokról, akik közül kiemelkedhetett. Előbb úgy látszott, hogy a papi hivatás adhat megfelelő kereteket számára, meg is szerezte a lelkészi képesítést, de környezete felismerte sajátos érdeklődését,

s a pedagógia felé irányították lépteit. A pataki kollégium legjobb korszakaiban következetesen érvényesült az a gyakorlat, hogy a kiváló diákok közül nevelték ki a tanári utánpótlást, így szemelték ki Kődöböcz Józsefet egyéves németországi ösztöndíjas tanulmányútja után arra, hogy a kiépítendő tanítóképző akadémián a pedagógiai tanszék megszervezője és tanára legyen. A szegedi egyetemen szerezte meg ehhez a megfelelő szakmai képzettséget, onnan került 1942-ben a sárospataki tanítóképző intézet katedrájára. S az azután eltelt évtizedek nemcsak Patakhhoz és a nevelőképzéshez kötötték hozzá maradandóan az életét, hanem arra is mindig alkalmat talált, hogy a falu népéért tegyen valamit. Nagyrészt a falu küldte Patakra azokat a fiait, akik a tanítói szolgálatra vágytak, ott pedig a kibocsátó és befogadó közösség iránti hűségre, elkötelezettségre nevelték őket. Kődöböcz József emellett honismereti tevékenységével – kutatásaival, publikációival, szervezőmunkájával – mutatott rá azokra a kínálkozó alkalmakra és tevékenységterületekre, amelyek kihasználása által népünk kulturális felemelkedésének elősegítői lehetünk.

Erős motiváló tényező volt ebben az a kálvinista, pataki szellemiség, amelynek Kődöböcz József örököse volt, s tudatos közvetítője lett. Ő maga is többször foglalkozott azzal a kérdéssel, miben is rejlik „a pataki mivolt” lényege. A táji-környezeti

adottságok mellett a történelmi múlt sajátosságaiból és az iskola küldetéséből vezette le az egyedi vonásokat. A demokratikus önszerveződés és kezdeményező képesség, a kurucos ellenzékiesség, a belső erőforrásokból való táplálkozás elsődlegessége, a közéleti szerepvállalás tudatossága a meghatározó vonásai ennek az arculatnak. A „hely szelleme” a művelődéstörténeti örökségben sűrűsödik megragadható példává, nem csoda, hogy Ködöböcz József ennek kutatójává szegődött. Comenius tevékenységének és örökségének felmutatásáért kevesen tettek annyit, mint ő; a „Bibliotheca Comeniana” köteteinek sora őrzi ilyen irányú áldozatos fáradozásának eredményét. Kutatásainak köszönhetjük a sárospataki tanítóképzés történeti útjának feltárását, s két könyvében is foglalkozott annak bemutatásával, milyen helyet töltött be Sárospatak a magyar kultúra történetében.

E gazdag életpálya során legerősebben talán mégis nevelőként hatott Ködöböcz József. A „tanítók tanítója” díszítő jelző került neve mellé a hálás tanítványok emlékezései nyomán. A középfokú tanítóképző második világháború utáni korszakának, az 1957-ben felsőfokúvá fejlesztett intézetnek, illetve főiskolának ő volt a leginkább meghatározó személyisége, aki tanulmányi vezetőként mind elméleti síkon, mind pedig az oktatás, a nevelés, a képzés gyakorlatában – a tervezéstől a megvalósításig – irányt mutatott munkatársainak. 1979-ben bekövetkezett nyugdíjba vonulása után is mestereként tekintett rá az oktatói gárda, amely az ő fel fogásának szellemében végezte tovább munkáját, illetve amelynek több tagja az ő egykori tanítványaként került a különböző tanszékekre.

Talán nem túlzó az a nézet, amely szerint addig lesz Sárospatakon jövője a nevelő-

képesnek, amíg nem feledik az ő útmutatását. A hivatásszeretet, a folyamatos megújulás igénye, a becsületes feladatvégzés, a szereteten alapuló munkatársi és tanár-diák kapcsolat, a hagyománytisztelet: ezek azok az erények, amelyeket ő képviselt és továbbadott. Ezek teszik emlékezetét maradandóvá.

Ködöböcz József elhunyt nagy vesztesége a zempléni hagyományápolás ügyének, a magyar neveléstörténeti kutatásnak, a pedagógusképzésnek. Példája azonban fényesedni fog ezután is, ha követjük őt az általa kijelölt úton. Hatása velünk marad, s segít jobb emberré lenni. Ezt a hatást erősítheti, ha lelkiismeretesen gondozzuk örökségét, és ennek az örökségnek része a most megjelent könyv. Több szervezet, intézmény összefogásával az ő példás életútjának megismertetése céljából teremtettük meg a lehetőségét, hogy a hagyatékban reánk maradt, kiadatlan önéletrajzát – a család hozzájárulásával, képekkel kiegészítve – most közlétegyük. Feltételezzük, hogy a szerző önéletrajzát a nyilvánosságnak szánta, hiszen betekintésre és fölhasználásra átengedte egykori tanítványának, Demjén Istvánnak, amikor a Ködöböcz József írásaiból összeállított kis könyvhöz előszavát írta. Az *Életem* című visszatekintés az 1990-es években készült, egyes részeinek több, javított változata is van, mi a legteljesebb variáns közlésére törekedtünk. A gépirat befejezett, lezárt, noha nem terjed ki az életút utolsó szakaszának minden történésére. Lábjegyzetekben közöltünk olyan tényeket, amelyek a szöveg tartalmát teljesebbé teszik. Kiegészítésül, záró fejezetként közöltük Ködöböcz Józsefnek azt a két írását, amelyekben Sárospatakkal kapcsolatos érzelmeiről, felfogásáról írt, mert úgy véljük ezekkel válik egésszé az üzenete.

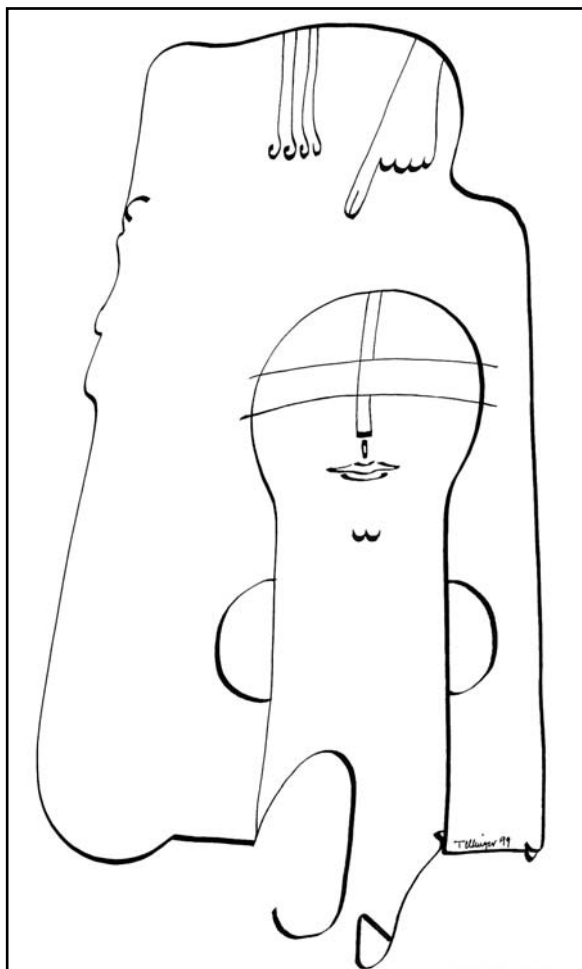
Nem véletlenül választottuk gyászjelen-

tése mottójául a bibliai *Példabeszédek* tanúságtételét: „Az igazak ösvénye pedig olyan, mint a hajnal világossága, mely minél tovább halad, annál világosabb lesz”.

Ködöböcz József életpéldáját követendőnek tartjuk, s hiszünk benne, hogy sokakat indított és indít el az igazak ösvénye felé.

(Ködöböcz József: Életem. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és az utószót írta: Kováts Dániel. Kazinczy Ferenc Társaság, Sárospatak, 2006. A kötetre a szerkesztői utószó közlésével hívjuk fel olvasóink figyelmét.)

Máriás József

Őstörténeti hitregény Gál Elemértől

Az sms-ek, e-mailek, napilapok és televíziók tömönatokhoz szokott, az anyagi érdekektől fűtött én-központú világában bizonyára lesz olyan olvasó, aki ámulva veszi kézbe Gál Elemér *Héthavas* című, a székelység múltjának egy emberéletrnyi időbe sűrített epizódját felelevenítő terjedelmes regényét. Csodálkozását fokozza, sőt hitetlenkedéssel fogadja az irodalmi lexikonban ismeretlen műfaji megjelölést: őstörténeti hitregény.

Vessük el előítéleteinket! Érdeklődésünket növelje az, hogy a mű alkotója hetvenedik életévében kezdett hozzá első regénye megírásához, hat éven át tervezte, színezte a cselekmény sokszálú szövetét, amely elvezet bennünket a hun származástudatot őrző székelység történetének 9. századi világába.

Gál Elemér 1929-ben született Csíkszeredában. Gimnáziumi tanulmányait a helybeli, nagy múltú ferences gimnáziumban végezte, tanári évtizedeit Szatmárnémetiben töltötte. 1952 óta ír, cikkeit a kolozsvári Igazság, a Szatmári Hírlap, a Tanügyi Újság közölte. 1994 óta Egerben él, és Magyarországon publikál. A most ismertett kötet utószavában utal arra, hogy e regény gondolata már gyermekkorától kíséri. Az akkor hallott népmondák, eredetmítoszok mélyen befészkeltek magukat a Csíkban felnőtt ifjú gondolatvilágába. A hozzá adódott olvasmányélmények, történeti munkák érlelték a mű megszületésének csíráját egy olyan emberben, aki bár egyetemi ta-

nulmányaival fizikailag végképp elszakadt szülőföldjétől, azt mindvégig szívében őrizte, lélekben sosem szakadt el tőle. A földrajzi távolodással egy időben, azzal ellentétes irányban nőtt, erősödött, fokozódott a szellemi kötődés, amely végképp kiérlelte, tetté gyümölcsöztette benne a mű megírásának szándékát. A visszacsatolás akár a szülőföld iránti vágyakozás érzelmi kivetítődéseként is tétélezhető.

A regény cselekményét írásos dokumentumokra és a nép emlékezetében ma is élő eredetmondákra építette. A „hézagokat” az írói képzelet tölti ki, telíti élettel, a maga által megálmodott közösséget „történelmi” személyiségekkel népesíti be. A kötet lapjairól a fél évezreden át külön élt székelység világa, élet-halál harca tárul elénk, abból az időből, mely röviddel megelőzi a honfoglaló magyarságba való betagozódást.

Mi volt az a belső kohéziós erő, amely a magukat a hunok származékának tekintő maroknyi népet a Héthavas, a napsütötte Hargita lábánál megőrizte egy oly korban, amelyben népek tűntek el, olvadtak semmivé? A társadalmi szervezettség, a természetvel egybefonódó életközösség, a természetvallás hitvilága, a maguk szabta törvények, a közösségi értékek primátusa, az egyéni hősiesség – megannyi éltető és megtartó kötelék.

Gál Elemér regénye sajátos, öntörvényű világot tár elénk, amely a maga alkotta rendre építi társadalmát. Hierarchikus fel-

építettsége állandóságot és folytonosságot biztosít, amelyben főrendnek és a köznépek is pontosan meghatározott szerepe van, mindenik a megmaradás egy-egy építőköve. A rabonbán-társadalomban rend honol, fegyelem és szervezettség: a védelmet jól kiépített erődítmények és várak láncolata szolgálja, lármafák, tűz- és füstjelek biztosította kommunikáció, a várnépek átgondolt feladatrendszere avatja organikussá. A főrabonbán, a nagy-rabonbánok, a fő-, nagy- és kisgyulák, a főharkász és harkászok, a fürkészek, rigó- és rimalányok, várvédők – megannyi tisztség és szerep, amely mindegyike egyetlen nagy célt szolgál: az önvédelmet, a társadalmi szervezettség fenntartását. Kötőszöve az erős, szilárd, ősi törvényekkel fenntartott fegyelem. Fő szövetségesük maga a természet a maga titkaival, áldásaival és veszélyeivel: elrejtí őket a veszély esetén, élelmet ad, társuk a küzdelemben.

Mindezzel egyenrangú támaszként ott találjuk azt a hit- és hiedelemvilágot, amely cselekedeteik legapróbb mozzanatát irányítja, értelmezi, jövőjüket előrevetíti: az Egek Ura, a Napisten, a Holdasszony, a szelek, a víz, a villám s megannyi más természeti jelenséghez kötődő istenség az a szellemi háttér, amely transzcendens sugallatra modellálja, irányítja, meghatározza életüket, mindennapjaikat. A főfáltos, a sámánok, a csodatevők értelmezik a jeleket, intenek arra, hogy az ember nem önmagáért és önmagában való, fölöttük égi erők rendelkeznek, közösséggé kívácsolja őket, megtartó erőként van jelen életükben.

E közösség – mint mindenik a történelem során – megtartó erővonalai sorában fontos szerepe van a személyes életnek, az egyéni erényeknek – a harcban és munkában egyaránt. A szilárd felépítésű társadalom, a családeshemény, a sok gyerek, a közösségi életben betöltött szerepre való fel-

készülés, a harci erények maguk is szilárd építőkövei e világnak. Ez az a pont, ahol az írói képzelet a legmarkánsabban van jelen a könyv lapjain. Karakteres, színesen megrajzolt hősök lépnek elénk. Egyéni jegyeik, személyes vonásaik, életvitelük szervesen épül a közösségbe. Szerepük nem előre behatárolt, jellemük fejlődik, az erdei ösvények titkaihoz és rejtelseihez hasonlóan bontakozik ki, elfogadják és vállalják sorsukat. Érzelmi gazdagságuk, rokon- vagy ellenszenves magatartásuk az adott társadalom sokszínűségét példázza.

A Héthavas világa nem külön álló sziget. A népvándorlások, a területszerzések korát élük, amelyben folytonos védekezés, békétlenkedés teszi próbára vitézségüket, kapcsolatépítő képességeiket. A regényben a kazárok, Mén Marót bihari országa jelenti a főveszélyt, újabb és újabb csatákban kell kivívniuk a megmaradás biztonságát. Ám ott a jövő távlata, reménye is. Legelőbb is a honfoglaló magyarokkal való kapcsolatfelvétel lehetőségében. S még valami: a terjedő kereszténység hittételeinek elfogadása, amely egy még tágabb, az európai betagozódás esélyét vetíti eléjük. Egyik sem, másik sem akadálytalan folyamat. A nagy testvér nyújtotta biztonság életmódváltást hoz – a várvédők falvakat hoznak létre, a harci készenlét, a katonáskodás mellett a termelő munkában látják az életforrás biztosítását. „...eljött a teremtés kora, amikor az ember az isteni építkezés munkáját utánozza.” A más népekhez való viszonyulásban is változás áll be. Befogadó nép lesz, amely békében kíván élni a hozzájuk tiszta szándékkal közeledő népekkel. Jó példa erre az örmények szőlővízi letelepedése, a zsidók befogadása. A szerzetesek által „behozott” kereszténység megosztja, konfliktushelyzetbe sodorja a bálványimádás hiedelemvilágában élőket. Nehéz, küzdelmes folyamat, amely

ezúttal a lelkekben, a közösségi tudatban vívja harcát. De míg az ősvallás hiedelemvilága, törvényei külső, ismeretlen erőktől való félelemre alapozódnak, a kereszténység a szeretetre, a feltámadásban megtestesülő öröme és reményre épül.

A regény főhőseinek – Zsögöd és Csenge – életútja, egymásra találása, szerelmük beteljesedése kitorést jelent az addigi kasztrendszerből. A szépséges, főrangú rabonbánlány és az „alja népségből felkapaszkodott” vitéz házassága a rideg törzsi szabályokon való felülemelkedést példázta. Szerelmük, családi életük, az egymásért való aggodás és féltés egybeforr a közösségi elvárásokkal: az áldozatvállalással, a megmaradás szolgálatával, a küzdelemben való részvétellel. Ezt örökölték eleiktől, ezt hagyományozzák gyermekeikre, ezt személyesítik meg Kisvár védői, a róla elnevezett Zsögöd település helyhez kötöttséget vállaló lakosai előtt.

A regény – műfaji megjelölésével egybecsengően – jól érzékelhető történelmi atmoszférát teremt. A vaskos kötet lapjai elének varázsolják a csodálatos természeti szépségekkel teli vidéket: a csíki medence föléd magasló, napfényben úszó vagy a hótakarótól kékesen csillogó Hargitát, Csíksomlyó misztikus kisugárzását, a patkavölgyek titokzatosságát, az erdők rejtelmes vadcsapásait, embert rejtő ősvényeit. A hőseivel való bensőséges azonosulás Tamási Áront idézi emlékezetünkbe, hitviláguk pedig Nyíró József regényeit. A könyv teremtette történelmi milió, a székelység korabeli világának megelevenítése inkább Kodolányi János hasonló témájú regénye-

ivel rokoníthatók. Nyelvezete, stílusa változatos. A leíró részeket lírai hatás lengi át. A meditatív elmélyülés, a benső lélekrajz sehol sem válik terhessé, túlbeszéltté, a cselekmény mozgatórugóinak jobb megértését, elfogadását segíti. Párbeszédei, hőseinek megszólalásai jellemrajzuk, gondolkodásmódjuk kibontását szolgálják.

Egerben, Dobó István vára alatt született ez a szép alkotás. A történelmi légkör inspirációja? A rég elhagyott szülőföld utánunk nyúló karja? „Amit az Ég Ura adott, azzal el kell számolni” – olvashatjuk a Zándirhám főrabonbán temetésekor megfogalmazott gondolatot. E kötet Gál Elemér elszámolása mindazzal az örökséggel, amelyet származása, a hely szelleme révén hordozott magában, fölmutatva e gyökerét vesztő világnak azon nemzeti, emberi, lelki értékeit – köztük a legnemesebbet: a nemzeti összetartozás önzetlen, önfeláldozó szolgálatát –, amelyet a székelység küzdelmes évszázadai jelenítenek meg a magyarság számára, azt az erőforrást, amelyet a hit jelenthet a kóbor lelkek és eszmék világában.

A regény fedőlapján olvashatjuk Cs. Varga István irodalomtörténész méltató szavait. Zárszóként, az olvasónak szóló ajánlasként idézzük záró sorait. „Példaértékű ez az őstörténeti kalandozás, bizonyítja: a primitívnek vélt társadalmakban is születtek érző lelkek, akik lemondtak önös érdekeikről, ha a megmaradás, az összetartozó népek érdekei áldozatot követeltek. Léleken tudtak nagyok lenni, magukhoz emelték a kisembert is, hogy mindenki otthona legyen a közösen védelmezett haza.”

(Gál Elemér: Héthavas (őstörténeti hitregény), Eger, 2006)

Számunk szerzői

Ablonczy László 1945-ben született Bodroghalászon. Újságíró, kritikus, szerkesztő, a Nemzeti Színház volt igazgatója.

Arday Géza 1973-ban született Budapesten. Tanár, irodalomtörténész.

Ayhan Ey Gökhán 1986-ban született Budapesten. Költő.

Bán Olivér 1977-ben született Nyíregyházán. Költő.

Beke Pál 1943-ban született Budapesten. Szociológus, népművelő, a Magyar Művelődési Intézet főtanácsosa, a Közösségszolgálat Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Bereti Gábor 1948-ban született Miskolcon. Költő.

Bolvári-Takács Gábor PhD 1967-ben született Sáropatakon. Történész, művelődésszervező, jogász, a Magyar Telekom Szimfonikus Zenekar ügyvezető igazgatója, a Magyar Táncművészeti Főiskola tudományos főmunkatársa, rektorhelyettes, lapunk főszerkesztője.

Bordás István 1965-ben született Miskolcon. Tanár, művelődésszervező, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézet igazgatója, a *Zempléni Műza* lapigazgatója.

Cseh Károly 1952-ben született Borsodgeszten. Költő, műfordító.

Dudás Sándor 1941-ben született Alsóábrányban. Ny. köztisztviselő, volt polgármester.

Földy Krisztina Lilla 1977-ben született Sáropatakon. Magyar szakos bölcész, jogász, a Közép-Európai Egyetem (CEU) Kulturális és Művészeti Központjának programkoordinátora, lapunk szerkesztője.

Füredi János 1937-ben született Kispesten. Pszichiáter, az MTA doktora, az Országos Pszichiátriai és Neurológiai Intézet pszichiátriai igazgatója, a Semmelweis Egyetem egyetemi tanára, a Magyar Pszichiátriai Társaság tb. elnöke.

Höröcsik Richárd 1955-ben született Sátoraljaújhelyben. Lelkész, egyháztörténész, a történettudomány kandidátusa, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem tszv. egyetemi tanára, Sáropatak város polgármestere, országgyűlési képviselő.

Kaló Béla 1954-ben született Dormádon. Tanár, újságíró, kritikus.

Kézi Erzsébet PhD 1951-ben született Sátoraljaújhelyben. Neveléstörténész, a ME Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar főiskolai docense.

Kováts Dániel 1929-ben született Abaújnádasdon. Irodalomtörténész, nyelvész, ny. főiskolai tanár.

Máriás József 1940-ben született Felsőbányán. Ny. újságíró, a romániai *Szatmári Hírlap* volt főszerkesztője.

Meskó Attila 1940-ben született Budapesten. Állami díjas geofizikus, az MTA rendes tagja és főtáka, az ELTE egyetemi tanára.

Tamás Edit 1968-ban született Sáropatakon. Történész-muzeológus, geográfus, a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumának főmuzeológusa, lapunk szerkesztőbizottsági tagja.

Tomaji Attila 1959-ben született Budapesten. Tanár.

Tusnády László 1940-ben született Mátészalkán. Költő, műfordító, az irodalomtudomány kandidátusa, a ME Comenius Tanítóképző Főiskolai Kar főiskolai tanára.

